

Individens rätt

Den svenska välfärdsstatens snabba tillväxt från 60-talets mitt till idag saknar motstycke i andra länder. Ingen annanstans i västvärlden har staten kommit att få en så fullständig kontroll över människornas välfärd. I konsekvens med detta är medborgarna ingen annanstans så beroende av staten för sin välfärd. Det gäller pensioner, boende, sjukvård, barnomsorg, äldreomsorg, fritid eller kultur. Det senare är kanske det allra mest belysande. Ett dominerande antal av landets kulturarbetare hävdar faktiskt att Sveriges ställning som kulturnation är beroende av hur mycket av skattebetalarnas pengar som kulturministern lyckas utverka av finansministern för statligt kulturstöd.

Socialdemokratin ledare Ingvar Carlsson brukar hävda att denna allomfattande gemensamma kontroll över våra vardagsliv och visioner ger oss medborgarrätt, som står i en motsatsställning till bland annat äganderätt. Med medborgarrätt avses i socialistisk mun inte medborgarens rätt att själv bestämma eller äga. Medborgarrätt har intet med individens rätt att göra utan enbart med hans rätt att som en av många medlemmar i ett kollektiv av medborgare bilda underlag för en majoritet i riksdagen som med denna majoritet som grund bestämmer över både majoritetens och minoritetens välfärd.

Det faktum att medborgarrätt i socialdemokratisk terminologi inte har ett dyft med medborgarens rätt att göra utan enbart med hans rätt att som medborgare påverka de politiska beslut som avgör hans välfärd via den demokratiska processen är förmodligen inte bara beroende på ett demagogiskt missbruk av orden.

Snarare beror det på att socialdemokratin enbart kan se medborgarna som enheter i den politiska processen, inte som individuella aktörer i samhället vid sidan om stat och kommun. Det är med andra ord en fattig och fantasilös människoupfattning som ligger till grund för missbruket av ordet medborgarrätt. Denna fattiga människoupfattning har legat till grund för den politik som mer än någon annan socialiserat människorna till välfärdsstaten.

Det säger sig självt att en politik som förnekar individens rätt kommer att få problem i ett samhälle som alltmer präglas av människor som bejakar sina egna värderingar och sin egen kompetens. I en tid då välfärd blir alltmer beroende på personliga värderingar, personligt engagemang och personlig kompetens blir bilden av den endimensionelle medborgaren alltmer en teoretiskt konstruktion som är lika fruktbar för politiken som tron på att jorden var platt var för fysiken.

Den socialdemokratiska bilden av människan och medborgaren som en utslutande politisk varelse leder till två konsekvenser.

Människor har inte fått den barnomsorg eller den sjukvård som de vill ha, utan den som politiken erbjudit dem. Detta har lämnat de individuella önskemålen och behoven otillfredsställda. Samtidigt växer den offentliga välfärden på bekostnad av den privata eftersom den är omätlig på resurser så länge det ankommer på den — vilket den inte kan — att möta människornas behov och önskemål.

I stället för att utvecklas efter människors önskemål har välfärden organiserats och utvecklats efter en idealiserad bild av Den Goda Välfärden. Den bästa

barnomsorgen, den bästa åldringsvården och det bästa boendet har bestämts i stora program där nästan varje kostnad varit liktydig med kvalitet i de centrala planernas ömsinta perspektiv och där aldrig någon ambition att uppnå delmål har fått stå tillbaka för något huvudmål eftersom det aldrig funnits någon begränsning i tron på de centrala planernas förmåga.

Det har gett oss en skola med ansvar för det mesta, men med få läroböcker, dåliga skolbyggnader och för få lärare i reguljär undervisning. Den offentliga barnomsorgen är den dyraste tänkbara — så dyr att nästan ingen normal skattebetalare har råd att tacka nej till en plats som han själv betalt skatten till — men med få platser och problem med att rekrytera personal. Den offentliga sjukvården är tyngd av administration och frustration och väsentligt dyrare än dess mer behandlingsintensiva privata alternativ. Hemvården lider av överadministration och underbemanning. Inom område efter område finner vi en offentlig välfärd som är i kris.

Tron på att medborgaren enbart existerar i vårt samhälle som en politisk varelse har gett oss denna kombination av omätliga resurskrav och dyrast tänkbara lösningar, bortom den enskilde att påverka men inom ramen för en politisk process som legitimerats i hans namn. Det har varit hans medborgarrätt; att legitimera men inte bestämma.

Nu är de offentliga programmen i kris. Denna kris beror inte bara på omätlighet och ineffektivitet. Den beror än

mer på att de kostnader omätligheten och ineffektiviteten ger kommer att skena i väg med nya bostäder, nya barnomsorgsplatser, fler pensionärer och växande tryck på sjukvården. Köerna inom sjukvården och debatten från våren 1988 huruvida 70-åringar skulle få vård på radiumhemmet ger ett exempel på hur framtiden kan te sig. De allt tydligare signalerna på att ATP-systemet inte kommer att orka med framtidens pensionärer ger ett annat.

Medborgarna i Sverige som inte haft någon medborgarrätt att själva bestämma över sin egen välfärd kommer successivt att finna att de heller inte har någon medborgarrätt ens vad det gäller den välfärd som staten har lovat dem. Den som under ett helt liv betalt skatt och som därför räknat med säkerställd sjukvård, omsorg på äldre dar och säker pension kommer att finna att gentemot välfärdsstaten har den enskilde ingen rätt. Ingen skulle acceptera att ett privat försäkringsbolag eller ett privat företag efter betalning förklarar att man tyvärr inte kan betala ut respektive leverera. Gentemot stat och kommun får vi finna oss i det, vare sig vi står inför barnomsorg eller operation.

Socialdemokratins medborgarrätt är den politiska maktens rätt att taxera och avveckla eller utlova löften, inte att individuellt kräva dem infriade. Den står i motsats till individens rätt och därmed långsiktigt till medborgarnas välfärd. Det finns inget bättre skäl för att ersätta den socialdemokratiska välfärdsmodellen.